

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ ΒΕΛΕΣΤΙΝΟ ΚΑΙ ΒΗΘΛΕΕΜ

ΤΟ «ΣΚΑΝΔΑΛΟ» ΤΟΥ ΑΝΔΡΕΑ ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑ
ΠΟΥ ΠΡΟΤΙΜΗΣΕ ΤΟΝ ΡΗΓΑ ΑΠΟ ΤΟΝ ΙΗΣΟΥ
ΧΡΙΣΤΟΥ ΡΙΖΟΠΟΥΛΟΥ

Δημοσιογράφου

ΧΡΙΣΤΟΣ ΡΙΖΟΠΟΥΛΟΣ

Ὁ Ἀνδρέας Καρκαβίτσας, μετὰ τὴν δημοσίευσί τῶν ὁδοιπορικῶν του σημειώσεων ἀπὸ τὰ Κράβαρα¹ καὶ τὸν θόρυβο, πού ξεσήκωσαν ἐναντίον του οἱ «θιγέντες» Ναυπάκτιοι φοιτηταί, ἐτιμωρήθη μὲ εικοσαήμερον φυλάκισιν ἀπὸ τὸν Ὑπουργὸ Στρατιωτικῶν, λόγω τῆς ιδιότητός του ὡς ἀνθυπιάτρου, «ἀφ' ἐνός μὲν διότι ἐδημοσιογράφησεν ἄνευ ἀδείας τῆς προϊσταμένης του ἀρχῆς, ἀφ' ἐτέρου δὲ διότι, διὰ βαρειῶν φράσεων, ἐξύβρισεν ὀλόκληρον ἐπαρχίαν». Ἐν συνεχείᾳ μετετέθη. «Δὲν ἐχρειάσθη πολὺ», γράφει. «Ἡμίσεια κόλλα χάρτου μὲ δύο-τρεῖς γραμμάς καὶ ἰδοὺ ἐγώ, ὡς ἐλαστικὴ σφαῖρα, ἀπὸ τοῦ ἐνός εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον τοῦ εὐδαιμόνου βασιλείου». Ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι στὴ Λάρισα.

Φθάνει στὴ Λάρισα τὴν 1^η Ἰουνίου τοῦ 1891. Καὶ γιὰ ν' ἀποφύγη ἄλλα μπλεξίματα μὲ τὴν στρατιωτικὴ γραφειοκρατία, πού δὲν εἶχε διστάσει νὰ χαρακτηρίσῃ σὰν «δημοσιογραφικὴ διατριβή», ὑπαγόμενῃ στὴ δική της ἀρμοδιότητα, μιὰ καθαρῶς φιλολογικὴ ἐργασία, γράφει ἐπὶ ἐξῆς μὲ τὸ ψευδώνυμο Πέτρος Ἀβράμης. Αὐτὴ τὴν ὑπογραφή φέρουν αἱ «Θεσσαλικαὶ εἰκόνας» του, ἐκ τῶν ὁποίων μιὰ² ἐγίνε ἡ ἀπαρχὴ ἐνός ἄλλου «σκανδάλου», περιωρισμένου, ὅμως, στὰ πλαίσια τὰ φιλολογικὰ. Αὐτὸ συνέβη, ὅταν ἦλθε στὸν Καρκαβίτσα ἡ — κατὰ τὸν Παλαμᾶ — «πρωτότυπος καὶ κάπως ἀστεία ἰδέα» νὰ συγκρίνη τὸν Ρῆγα μὲ τὸν Ἰησοῦ, μάλιστα νὰ παραμερίσῃ τὸν Υἱὸν τοῦ Ἀνθρώπου καὶ Λυτρωτῆ, γιὰ νὰ προτιμήσῃ τὸν πρῶτο ψάλτη καὶ πρῶτο σαλπικτῆ τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας! Ἡ ἀνάστασις τοῦ Ἔθνους ὑπεράνω τῆς ἀναστάσεως τῆς ψυχῆς!

Σ' αὐτὴ τὴν ἐκδήλωσι τοῦ Καρκαβίτσα, πού ἐπήγασε ἀπὸ τὴν φλογερὴ ἐθνικιστικὴ του ἰδιοσυγκρασία, συνετέλεσε ἡ ἐξαιρετικὰ ὑποβλητικὴ ἀτμόσφαιρα, πού ἀνέπνευσε καθὼς ἐπήγαινε νὰ ἐπισκεφθῆ, κυριολεκτικὰ νὰ προσκυνήσῃ, τὸ σπίτι τοῦ Ρῆγα στὸ Βελεστίνο. Ζῆ μέσα σ' ἕνα μεθυστικὸ ὄνειρο, σὲ ὑψηλὴ διέγερσι τοῦ νοῦ. Τὰ πάντα ὀλόγυρα τοῦ φαίνονται νὰ μιλῶν γιὰ τὸν Ρῆγα. Μέσα στὶς δενδράδες ὑψώνεται τὸ φάντασμα του. Νάτος, ὀλόσωμος, μὲ τὴ μαύρη φορεσιά, τὸ λιονταρισίον κεφάλι καὶ τὴν ἐκφραστικὴ φυσιογνωμία τῶν θεληματικῶν. Καὶ τὸ φλοίσβισμα τοῦ νεροῦ, τὸ θρόισμα τοῦ δάσους, φέρνουν ἀδιάκοπα τὸν ἠρωϊκὸ τόνο τῆς λύρας του: «Ὡς πότε παλληκάρια...»

Κορυφώνεται ἡ συγκίνησις του ὅταν φθάνῃ στὸ σπίτι τὸ ἱστορικόν. Καὶ συλλογίζεται, καθὼς ξαποσταίνει πάνω στὸ πέτωμα τοῦ πηγαδιοῦ. Νιώθει ταραγμένος. Ὡς ἱερός ὁ τόπος οὗτος... Ἡ μυστικοπάθεια τὸν ταξιδεύει μακριά, πολὺ μακριά... Στὴ Βηθλεέμ. Καὶ τὸν φέρνει πίσω, νὰ κάμῃ μιὰ συντριπτικὴ ἀπὸ ἐθνικιστικὴ ἔξαρσι συγκρισι ἀνάμεσα στὴ φτωχικὴ φάτνη τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν πολυτελῆ κλίνη τοῦ δερματέμπορα, τοῦ πατέρα τοῦ Ρῆγα... Καὶ δὲν σκέπτεται σὰν ἄνθρωπος, σὰν πλάσμα τοῦ Θεοῦ, πού κατέβηκε στὴ γῆ γιὰ τὴ σωτηρία του ὁ Χριστὸς καὶ μαρτύρησε πάνω στὸ σταυρὸ παρά σκέπτεται σὰν Ἑλληνας, πού γιὰ τὴν ἐλευθερία του ὁ Ρῆγας,

1. Ἐστία, 14)10-23)12)1890.
2. Ἐστία, 1)3)1892.

Ἐγεννήθη ἐν Πάτραις τῷ 1908. Τὸ 1925 ἔλαβε τὸ πτυχίον τῆς ἐκεί δημοσίας Ἐμπορικῆς Σχολῆς, ἀλλὰ λόγω ἰδιαίτερας κλίσεως πρὸς τὰ Γράμματα, τὴν ὁποίαν ἐξεδήλωσεν ἀπὸ τῶν μαθητικῶν ἐδράνων, συνεργαζόμενος εἰς τὰ περιοδικὰ τῆς ἐποχῆς, ἐπεδόθη εἰς τὴν ἐπαγγελματικὴν δημοσιογραφίαν, τὴν ὁποίαν καὶ ἀσκεῖ συνεχῶς ἔκτοτε. Εἶναι ἐκ τῶν ἰδρυτικῶν μελῶν τῆς ἐν Πάτραις Ἐνώσεως Συντακτῶν ἡμερησίων ἐφημερίδων Πελοποννήσου, Ἡπειροῦ καὶ Νήσων, τῆς ὁποίας διετέλεσε κατ' ἐπανάληψιν σύμβουλος, ταμίας καὶ ἀντιπρόεδρος. Ἀπὸ τοῦ 1945 διευθύνει τὴν ἡμερησίαν πρωϊνὴν ἐφημερίδα «Ἡ Ἥμερα τῶν Πατρῶν», ἐκδοθεῖσαν ἀρχικῶς ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ Σημερινή». Ἐπίσης εἶναι ἀπὸ τοῦ 1956 ἐπιμελητῆς τῆς συντάξεως τοῦ ἐν Ἀθῆναις ἐκδιδομένου περιοδικοῦ ἐλευθερᾶς σκέψεως «Ἰλιός». Ἐχει ταξιδεύσει εἰς τὸ ἐξωτερικόν, τὴν Ἀγγλίαν, Γαλλίαν, Ἰταλίαν, Γερμανίαν καὶ τὸ Ἰσραήλ, ἐκτελῶν δημοσιογραφικὰς ἀποστολάς. Μεταξὺ τῶν ἔργων του: «Ὅταν ἡ Ἑλλάς ἦτο ἠνωμένη» (ἱστορία τῶν Βαλκανικῶν πολέμων), «Ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργον τοῦ Ἀνδρέα Μιχαλοκοπούλου», «Ἡ ζωὴ τοῦ Τζῶν Φίτζερανλτ Κένεντυ», «Οἱ Ἰταλοὶ ξανάρχονται» (παρουσιάσις ἀπορρητῶν ἐγγράφων τῆς Κατοχῆς) κ.ά. δημοσιευμένα εἰς τὰς ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν του ἐφημερίδας. Ἐπίσης εἰς «Ἀχαϊκά», «Ἰλιόν» καὶ ἄλλαχοῦ διάφορα φιλολογικὰ δοκίμια, ἐιδικῶς περὶ τῆς Μεταφυσικῆς εἰς τὴν Ἑλληνικὴν λογοτεχνίαν.

μέσα στὴ κελλί τῆς φυλακῆς του, εἶδ' ἕνα βράδι μὲ πηχτὸ σκοτάδι νὰ ὀρμῶν οἱ δῆμοι, σιδηροδεμένο νὰ τὸν στραγγαλίζουν καὶ νὰ ρίχνουν ἔπειτα τὸ πτώμα του στὸ ποτάμι...

Εὐλαβὴς χριστιανὸς εἶναι. Ὅμως, Ἑλληνας εἶναι φανατικός. Δὲν διστάζει νὰ κάμῃ τὴν ἐκλογὴν του. Καὶ γράφει:

«Τί ἔχει νὰ κάμῃ ἡ φάτνη τῆς Βηθλεέμ ἀπέναντι τῆς κοίτης ἐνός ἐθνομάρτυρος; Ὁ Χριστὸς ἐκήρυξε τὸ Εὐαγγέλιόν του δι' ὅλον τὸν κόσμον· ἀλλ' ὁ Ρῆγας ἐκήρυξε τὸ ἰδικόν του διὰ τὸν δοῦλον ἐθνισμόν. Ὁ Χριστὸς εἶχεν εἰς τὰ στήθη του ὀλόκληρον τὴν ἀνθρωπότητα· καὶ ὁ Ρῆγας εἶχεν εἰς τὰ ἰδικὰ του μίαν μεγάλην Πατρίδα, δεσμευμένην, τυπτομένην, ἐξηυτελισμένην. Ὁ Χριστὸς ἐκράξεν εἰς τὸν νεκρὸν Λάζαρον ἐ γ ε ἰ ρ ο υ καὶ ὁ Ρῆγας ἔλεγε τὸ αὐτὸ εἰς ὀλόκληρον νεκρὸν λαόν· καὶ ἡ φωνὴ τοῦ Στέντορος ἠκούσθη καὶ ὁ νεκρὸς ἀνέστη ἄνευ θείας τιнос συμπράξεως, παρὰ διὰ τῶν ἀσμάτων του μόνον... Ἄς συλλογίζονται ἄλλοι ὅτι εἶναι ἄνθρωποι. Ἐγὼ θέλω νὰ εἶμαι μόνον ὁ ἀναστάς Ἕλληνας καὶ δοξάζω τὸν ἀναστήσαντά με!»

Σὰν κάποια μυστικὴ φωνὴ νὰ τοῦ ψιθυρίζῃ ὅτι ἔχει ἄδικο νὰ συγκρίνη ἕνα πλάσμα μὲ τὸν Πλάστη· ἕνα πῆρυγμα προωρισμένο νὰ ξεχυθῆ σ' ὅλον τὸν κόσμον, πάνω ἀπὸ σύνορα, καὶ νὰ φθάσῃ στὶς ἀνθρώπινες ψυχὰς — μ' ἕνα σάλπισμα γιὰ τὴν παλιγγενεσία ἐνός μικροῦ ἔθνους πάνω στὴ μικροσκοπικὴ γῆ, ἂν τὴν κρίνη κανεὶς μὲ τὰ ἀσύλληπτα μέτρα τῆς ἀπεραντοσύνης τῶν ἄστρον...

“Υστερα, τὸ ξεχνᾷ; Οἱ Ἕλληνες ἦσαν χριστιανοὶ ὅταν ἐσκλαβώθηκαν τοὺς Τούρκους καὶ τὸ κεράκι τῆς ἐκκλησίας ἐφώτιζε τὸ δρόμο τους γιὰ τὴν ἀπόκτησι τῆς ἐλευθερίας. Θὰ μπορούσαν νὰ βαστάξουν τετρακόσια χρόνια σκλαβιάς, χωρὶς τὴν Πίστι; Ὁ ἴδιος ὁ Ρήγας — ὅσο καὶ νὰ ἦταν ἀνεξίθρησκος καὶ νὰ γράφε στοὺς Σύνταγμά του ὅτι «δὲν θεωρεῖ τὰς διαφορὰς τῶν λατρειῶν μὲ ἐχθρικὸν μάτι», κι ὅσο νὰ ζητοῦσε:

Νὰ σφάξωμεν τοὺς λύκους, ποὺ τὸν ζυγὸν βαστοῦν
καὶ Χριστιανοὺς καὶ Τούρκους σκληρὰ τοὺς τυραννοῦν,

περισσότερο ἐβασίζετο στῶν Ἑλλήνων τὸν ξεσηκωμὸ καὶ τοὺς ἐκαλοῦσε:

Ἐλᾶτε μ’ ἓνα ζῆλο σὲ τοῦτο τὸν καιρὸ
νὰ κάμουμε τὸν ὄρκο ἐπάνω στοὺς Σταυροῦς...

Ἄλλὰ καὶ ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία στοχάσθηκε ὠφέλιμο ν’ ἀρχίσῃ τὴν προκήρυξί της μὲ τὸ σύνθημα τῆς μάχης «ὕπερ πίστεως καὶ πατρίδος».

Ἐνιωθε λοιπὸν ὁ Καρκαβίτσας κάποιες ἀμφιβολίες, κάποιον ἔλεγχον γιὰ τὴν ἄτοπη σύγκρισι Ρήγα καὶ Ἰησοῦ· μὰ δὲν ἤθελε νὰ τὸ παραδεχθῆ.

«Μυρίαὶ λόγχοι — γράφει — νὰ προσέβαλλον τὰ στήθη μου καὶ χίλια ἀστραπερὰ ξίφη νὰ ἐκρέμαντο ἄνω τῆς κεφαλῆς μου, δὲν θὰ ἐδίσταζα ἐγὼ νὰ φωνάζω στεντορεῶς: — Πρὸ τῆς σωτηρίας τῆς ψυχῆς μου, ἐπιθυμῶ τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος μου».

Τὸ ἴδιο αὐτὸ θέμα τὸ ξανάπιασε, ἐπειτα ἀπὸ τεσεεράμιση χρόνια, μὲ μεγαλύτερη μάλιστα τόλμη καὶ ἀσυγκράτητο ἔθνικιστικὸ παροξυσμὸ. Εἶχε ζητήσῃ ἡ «Ἀκρόπολις» τοῦ Γαβριηλίδη ἀπὸ τοὺς λογίους, γιὰ τὰ Χριστούγεννα τοῦ 1895, νὰ εἰποῦν τὴ γνώμη τους περὶ τοῦ Χριστοῦ. Καὶ ὁ Καρκαβίτσας ἔγραψε ἐπὶ λέξει:

«Ἄν δὲν ἐγοήτευε τὸ πνεῦμα ἢ ἀφέλεια τῶν λόγων του καὶ δὲν ἐκολάκευε τὸν ἄνθρωπον πάσχοντα ἢ ἀμετρὴ συμπάθειά του, ὁ Χριστὸς δὲν θὰ εἶχεν ἕως σήμερα στὴν ἱστορία θέση, παρὰ τοῦ προδότου. Σ’ ἐποχὴ ποὺ ὁ Ἰσραήλ, Μεσσιάν ἐζητοῦσε, τῆς πατρίδος ἐλευθερωτὴν, αὐτὸς, ὄνειροπόλος, σπουδάζει νὰ σύρῃ τὴ φλογερὴ νεολαία του στοὺς οὐρανοὺς, ἀντὶ νὰ τὴν τινάξῃ καταστρεφτικῆ ἐπάνω στὶς ρωμαϊκὰς λεγεῶνες. Ἀπὸ τὴν ἀπάτριδα ἐκείνη πρᾶξι του, σέρνεται ἄπατρις ἕως σήμερον ὁ μέγας Ἰσραήλ σ’ ὅλο τὸ πρόσωπο τῆς γῆς. Γιὰ τοῦτο, στὴ μεγάλη αὐτὴ τραγωδία, ποτὲ δὲν μὲ συγκινεῖ ὁ πάσχων ἥρωας. Τὸ θαυμασμὸ καὶ τὴν συμπάθειάν μου παίρνουν τ’ ἄλλα πρόσωπα, οἱ Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι. Αὐτοὶ ἀγωνίζονται ὑπὲρ βωμῶν καὶ ἐστιῶν. Καὶ ἀκόμη καὶ σήμερον, μετὰ δεκαετηρία ἀιώνες ἀπὸ τότε, μόνον οἱ ὑπὲρ βωμῶν καὶ ἐστιῶν ἀγωνιζόμενοι στεφανοῦνται».

Ἐὰν τὸ καλοκαίρι τοῦ 1891 πέρασε ἀπαρατήρητη ἡ σύγκρισις ἀνάμεσα στὴ Βηθλεὲμ καὶ τὸ Βελεστίνο, αὐτὴ τὴ φορά ξεσηκώθηκε θόρυβος καὶ ταραχὴ μεγάλη κατὰ τοῦ «ἀνοσίου» συγγραφέως.

Οἱ «Καιροὶ» τοῦ Κανελλίδη ἐδημοσίευσαν, στοὺς φύλλο τῆς 30^{ης} Δεκεμβρίου, μὲ τὸν τίτλο «Παράνοια καὶ Παραλογισμὸς», ἀνυπόγραφη ἐπιστολὴ ἀναγνώστου (μόνον μὲ τὸ γράμμα «Ξ»), ὁ ὁποῖος περιέλουσε τὸν Καρκαβίτσα μὲ βαρύτερους χαρακτηρισμούς: Πρέπει νὰ ἐπασχε ἀπὸ «ντελίριουμ τρέμενς», γιὰ νὰ στρέψῃ τὰ βέλη του ἐκ τῶν ἐπιγείων πρὸς τὰ οὐράνια, «θερσιτικῶς». Πρέπει νὰ ἐπεδίωκε φήμην Ἡροστράτου, ζητώντας νὰ ταραξῇ τὴν θρησκευτικὴν συνείδησιν τῆς χριστιανικῆς κοινωνίας. Τὰ γραφόμενά του ἦσαν «ἀνοσιότης, παραλογισμὸς, κτηνωδία, προῖδν ψυχᾶς φιλοσοφικῆς καὶ ἱστορικῆς ἀμαθείας, ἐτι δὲ καὶ ψυχικῆς πωρώσεως». Ὁ Ἐπιστολογράφος ἐξακολουθοῦσε:

«Τὴν ἀνόσιον καὶ ἀκαταλόγηστον γλώσσαν αὐτὴν τοῦ Καρκαβίτσα ἐναντίον τοῦ ἀληθοῦς Σωτῆρος τῆς ἀνθρωπότητος, δικαιολογοῦσι μόνον ἡ ἀμάθειά του ἐν παντί, ἡ κακὴ ἀνατροφή του, ἡ πάσχουσα ἐντελὴ ἔλλειψιν ἠθικῆς καὶ θρησκευτικῆς μορφώσεως, ἡ παράνοια τοῦ πνευματοῦς του, ἡ ἐξωθοῦσα αὐτὸν εἰς παραληρισμοὺς καὶ παραλογισμοὺς καὶ προσέτι ἡ πώρωσις τῆς ψυχῆς του, ἡ οὐδὲν ἔχουσα ἰδανικὸν ὑψηλόν, οὔτε κοινωνικόν, οὔτε θρησκευτικόν.

Οὐδεμίαν ἔχων ἰδέαν τῆς φιλοσοφικῆς καὶ τῆς ἠθικῆς καταστάσεως τῶν λαῶν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Χριστοῦ, οὐδὲ τῆς ἱστορίας τῶν Ἰσραηλιτῶν, ὠπλίσθη μὲ ἀναίσχυντον καὶ ἀνόσιον θράσος ἀμαθείας. Δὲν ἔχει συνείδησιν τοῦ ἔργου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, οὐδὲ τῆς τεραστίας μεταβολῆς, ἦν εἰς τὸν κόσμον ἐπήνεγκεν, σώσας τὴν ἀνθρωπότητα ἀπὸ τῆς ἐσχάτης κοινωνικῆς δια-

Ἐθνικὸς ἐξουθενε συγγραφεὺς,
συγγραφεὺς κατὰ.
εἶγος Βελεστίνου

Ρ Η Γ Α Σ

φθορᾶς καὶ κοινωνικῆς καταπτώσεως. Ἄγνοεῖ, ἐκτὸς τούτου, τὴν ἱστορίαν τῶν Ἰσραηλιτῶν καὶ οὐδέποτε ἔμαθεν, ὅτι αἰῶνας πρὸ τοῦ Χριστοῦ οἱ Ἰσραηλίται ἀπώλεσαν τὴν πολιτικὴν των ὑπαρξιν, ὑπέστησαν δὲ ἀθρόας μετοικεσίας καὶ διετέλεσαν ἐν διασπορᾷ. Μετὰ δὲ τοὺς Βαβυλωνίους καὶ τοὺς Ἀσσυρίους, οἵτινες κατέλυσαν τὰ κράτη τοῦ Ἰούδα καὶ τοῦ Ἰσραήλ, οἱ Ἰσραηλίται ἐδουλώθησαν ὑπὸ τῶν Περσῶν καὶ μετὰ ταῦτα ὑπέκυψαν ἄνευ πολέμου τινος εἰς τὸν Μέγαν Ἀλέξανδρον, διετέλεσαν δὲ ἐπὶ αἰῶνας δουλεύοντες ὑπὸ τοὺς Σελεύκους καὶ τοὺς Ἀντιόχους τῆς Συρίας. Ἐκτοτε ὑπῆρχον ἐν διασπορᾷ, ἀπετέλουν δὲ ἐν Παλαιστίνῃ λαὸν μικρὸν καὶ ἀσήμαντον. Ἡ ἐξέγερσις τῶν Μακαβαίων καὶ ἡ δημιουργία Κράτους Ἰσραηλιτικοῦ ὑπ’ αὐτοὺς μικρὰν ἔσχε σπουδαιότητα. Ἐπῆλθον οἱ Ρωμαῖοι ἐπειτα καὶ συνεπλήρωσαν τὸ ἔργον τῆς κατατροφῆς. Ἐπὶ Χριστοῦ οὐδεμία πλέον ὑπῆρχεν ἐλπίς ἀνασυστάσεως Ἰσραηλιτικοῦ βασιλείου, ἢ δὲ προσδοκία τοῦ Μεσσιῦ, ἦν

ή ἀφροσύνη υπέθαλψε, συνετέλεσεν εἰς τὴν παντελῆ ἐξόντωσιν καὶ διασπορὰν τῶν Ἰσραηλιτῶν. Ὁ Χριστὸς προενόησε καὶ προεφήτευσεν τὸν ἐκ τῆς προσδοκίας τοῦ Μεσσοῦ ὄλεθρον, ὅστις ἐπῆλθεν ὀλίγας δεκαετηρίδας μετὰ τὴν σταύρωσίν του διὰ τῆς ἀλώσεως τῆς Ἱερουσαλήμ. Μεσσοὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Χριστοῦ ἀνεφάνησαν πολλοί, οὗτοι δὲ συνετέλεσαν κατὰ πολὺ εἰς τὰς ἐξεγέρσεις, τὸν ὄλεθρον καὶ τὴν διασπορὰν τῶν Ἰουδαίων. Τελευταῖος Μεσσοῦς ὑπῆρξεν ὁ Βερχαβᾶς, ἀναφανείς ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀδριανοῦ καὶ συμπληρώσας τὸν ὄλεθρον, χαρακτηρίσας δὲ τὴν ἐσχάτην ἐξεγερσιν τῶν Ἰσραηλιτῶν.

Τὴν ἐπομένην, 31 Δεκεμβρίου 1895, εἶχε στοὺς «Καιροὺς» κύριον ἄρθρον ὁ ἴδιος ὁ Πέτρος Κανελλίδης. Βάσις του ἦταν ἡ δύναμις τῆς Πίστεως.

«Πιστεύοντες — ἔγραφεν — εἰς τοὺς Ὀλυμπίους οἱ ἄρ-

ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑΣ

χαῖοι Ἕλληνες ἀνήγειραν τὰ τρόπαια τοῦ Μαραθῶνος καὶ τῶν Πλαταιῶν, τῆς Μυκάλης καὶ τῆς Σαλαμίνας, σαπέντες δὲ ἠθικῶς διὰ τῆς ἀπιστίας καὶ χλευάζοντες καὶ διακωμῶδοντες τοὺς θεοὺς, ἀπώλεσαν οἰκτρῶς ἡττηθέντες τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἐδουλώθησαν ὑπὸ τῶν Ρωμαίων... Ἡ πίστις ἀναδεικνύει πανίσχυρον τὴν βούλησιν τῶν ἀτόμων καὶ τῶν λαῶν. Ἀπεναντίας ἡ ἀπιστία καὶ ὁ δισταγμὸς χαλαροῦσιν ἀπελπιστικῶς τὴν ἰσχὺν τῆς παντοδυνάμου καὶ θαυματούργου βουλήσεως ἐπὶ τοῦ ἀτόμου καὶ τῶν λαῶν, παράγουσι δὲ τὴν δειλίαν, τὴν ἥτταν, τὰ ἀτυχήματα, τὴν κακοδαιμονίαν τοῦ ἐθνικοῦ ἐκφυλισμοῦ καὶ τῆς πολιτικῆς παρακμῆς».

Ἐτόνιζε, πιὸ κάτω, ὅτι εἶναι «κακούργημα κατὰ τοῦ ἔθνους καὶ προδοσία κατὰ τῆς πατρίδος» ἡ ἐξύβρισις τῶν θείων καὶ ἡ κατὰ ὅποιονδήποτε τρόπο διασάλευσις τῆς πίστεως. Σὲ ἄλλες χῶρες, ἀνέφερε, ἐφαρμόζονται αὐστηροὶ νόμοι κατὰ τῶν διακωμῶδούντων τὰ θεῖα. Προσφάτως,

εἶχε τιμωρηθῆ μιὰ γερμανικὴ ἐφημερίδα, ἐπειδὴ τὸν μυστικὸν δεῖπνον ἀπεκάλεσε γεῦμα, διότι ἡ σημασία τῆς λέξεως ποὺ ἐχρησιμοποιήθη θεωρήθηκε χλευαστικὴ.

«Δυστυχῶς — ἐτελείωνε τὸ ἄρθρον — ἡμεῖς ἀδιαφοροῦμεν ἀφρόνως πρὸς τοὺς ὑβριστὰς τῶν ἱερῶν καὶ τῶν ὁσίων, ἀφίεμεν δ' ἐλευθέρους καὶ ἀτιμωρήτους τοὺς παραληροῦντας ὑπὸ ἠθικῆς παρώσεως, νὰ διασειώσι τὰ θεμέλια τῆς πίστεως, νὰ χαλαροῦσι τὴν ἰσχὺν τῆς βουλήσεως ἐν τῇ ψυχῇ ἡμῶν, νὰ ἐξωθῶσι τὸ ἔθνος εἰς τὴν ἐξαχρείωσιν, τὸν ἐκφυλισμὸν καὶ τὴν πολιτικὴν παρακμῆν».

Βροχὴ πέτρες πάνω στό κεφάλι τοῦ καημένου τοῦ Ἀνδρέα... Βλάσφημος, ἀνόσιος, ἀμαθής, ἀκαταλόγιστος, παρωμένος, κτηνώδης, κακοαναθρεμμένος, κακοῦργος, προδότης...

Καί ἡ ἀπάντησίς του; Μιλιά. Ἡ ἀπάντησις τῶν φίλων του; Οὔτε λέξι. Σάν ἐστράφη καὶ εἶδε νὰ στέκουν οἱ φίλοι του ἄφωνοι, ἔνωσε πῶς ἦταν στή συνείδησι ὄλων καταδικασμένος. Μόνον ἔπειτ' ἀπό τρία χρόνια, πάνω στόν καβγά γιά τίς παραστάσεις τῆς Ἐλεωνόρας Ντουῆ, ἔγραψε ὁ Παλαμᾶς, ὅτι ἡ ἰδέα τοῦ Καρκαβίτσα ν' ἀποδώσῃ «ἀντιπατριωτικὲς ἰδέες» στόν Χριστό ἦταν «πρωτότυπος καὶ κάπως ἀστεία» καὶ ὅτι τὸ ἄρθρον τοῦ Κανελλίδη εἶχεν ἐρμηνεύσει τὴν «κοινὴν ἀγανάκτησιν». Ἡ σιωπὴ τῶν φίλων του πρέπει, λοιπόν, νὰ θεωρηθῆ εὐμενής.

Ἔμεινε ἀναπολόγητος καὶ ἀνυπεράσπιστος. Ἡ σιωπὴ ἐκάλυψε τὸ «σκάνδαλο»... Καὶ τὸ σκυμμένο κεφάλι ἔκρυψε τὰ μάτια, ποὺ θὰ μπορούσαν νὰ κοιτάζουν τοὺς κριτὰς. Γιατί θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξῃ μιὰ φωνὴ δικαιοσύνης, ἀντὶ γιὰ τὴν σιωπὴ τῆς νομιζομένης ἐπεικειάς, μιὰ φωνὴ βγαλμένη μέσ' ἀπὸ τὸ ἔργον τοῦ Ἀνδρέα Καρκαβίτσα, ποὺ νὰ διασκορπίσῃ στόν ἄνεμο τὴν δεινὴ κατηγορία, πῶς δὲν εἶχε «οὐδὲν ἰδανικὸν ὑψηλόν, οὔτε κοινωνικόν, οὔτε θρησκευτικόν, οὔτε ἐθνικόν».

Κοινωνικὸς ἀναμορφωτής, ἀλήθεια, δὲν ἐφιλοδόξησε ποτὲ νὰ γίνῃ. Θρησκευτικὸς δὲν θὰ μπορούσε, κι ἂν ἤθελε. Ἄλλὰ νὰ τοῦ ἀρνοῦνται τὸ ἐθνικὸ ἰδανικό; Ὁ ἐθνισμὸς ἦταν τὸ πολικὸ ἀστέρι, ποὺ ἔλαμπε στό δρόμο τῆς ζωῆς του. Ἐθνικὴ ὀλοκλήρωσις καὶ ἐθνικὴ ἀναμόρφωσις, εἶναι τὸ μέγα ἰδανικό, ποὺ ἀναβλύζει μέσ' ἀπὸ τὸ ἔργο του, σάν τὴν πηγὴ μέσ' ἀπὸ τὰ φυλλοκάρδια τοῦ βράχου, καὶ κυλάει σὲ κάμπους καὶ λαγκάδια ζωοδότις. Κι ἂν ἔπεσε σὲ φταιζιμο ἔστω βαρὺ, νὰ κρίνῃ τὸν Χριστό με τοῦ πατριωτισμοῦ τὰ γήϊνα μέτρα, αὐτὰ ποὺ ἀνάδειχναν μεγάλο ἔνα Ρῆγα Βελεστινλή, τὸ ἐλαφρυντικὸ του εἶναι, ἀκριβῶς, ὄχι ἡ ἔλλειψις, ἀλλὰ ἡ πλησμονὴ τοῦ ἐθνικισμοῦ. Ἡ πίστις του πῶς τίποτα δὲν ἀξίζει νὰ πάρῃ στήν ψυχὴ τῶν Ἑλλήνων τὴν πρώτη καὶ κύρια θέσι, ἔξω ἀπὸ τὴν ἰδέα τῆς πατρίδος, ὅσο ὑπάρχουνε ἀδέρφια δοῦλοι σὲ ξένους. Τὸ εἶχε γράψει πρὶν τέσσερα χρόνια. Αὐτὸς δὲν ἔνωθε κοσμοπολίτης, οὔτε καὶ οὐρανοπολίτης. Μονάχα, Ἕλληνας.

Βέβαια, ἔπεσε σὲ σφάλματα. Ἦταν σφάλμα του νὰ ὑποστηρίξῃ ὅτι ἡ διασπορὰ τοῦ Ἰσραὴλ ἦρθε σάν ἀποτέλεσμα τῆς ἀρνήσεως τοῦ Χριστοῦ νὰ δράσῃ σάν «πατριώτης», νὰ γίνῃ ἀρχηγὸς λαϊκῆς ἐπαναστάσεως, γιὰ νὰ διώξῃ ἀπὸ τὴν Παλαιστίνῃ τὸν ξένο κατακτητὴ. Διότι, τὸ σκόρπισμα τῶν Ἰσραηλιτῶν εἶχε ἀρχίσει πολλὰ χρόνια πιὸ πρὶν, σάν ἀποτέλεσμα ἀποτυχημένων ἐξεγέρσεων τοῦ λαοῦ. Ἄλλὰ, οἱ ἐπικριταὶ τοῦ Καρκαβίτσα ἔπεσαν σὲ σφάλμα βαρύτερο, ὑποστηρίζοντας ὅτι γιὰ τὴν διασπορὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν ἔφταιγαν οἱ ἴδιοι, γιατί πίστεψαν τοὺς Μεσσοὺς καὶ ξεσηκώθηκαν κατὰ τῶν ξένων κατακτητῶν. Τέτοια «θέσι» παίρνουν, συνήθως, οἱ συνεργαταὶ τῶν κατακτητῶν, οἱ δάσκαλοι τῆς δουλοφροσύνης, ποὺ τὴν καλοῦνε φρονιμάδα. Σὲ τί σκοτάδια θὰ παράδερνε ἀκόμα ὁ κόσμος, ἂν τὸν ἐκυβερνοῦσαν οἱ «φρόνιμοι», ἂν αὐτοὶ ἔβαζαν τὴ

σφραγίδα τους στην πορεία της Ιστορίας!... Ήταν, λοιπόν, φυσικό, άνθρωποι που θεωρούσαν άφροσύνη τὸν πόθο τῶν Ἰσραηλιτῶν γιὰ τὴν ἐθνική τους ἐλευθερία, νὰ μὴ μποροῦν νὰ ἐννοήσουν τοῦ Καρκαβίτσα τὸ προβάδισμα στὴν ἰδέα τὴν ἐθνική.

Ἄλλο σφάλμα τοῦ Καρκαβίτσα, λεπτομερειακό, ἦταν ὁ θαυμασμός του γιὰ τοὺς Φαρισαίους καὶ Γραμματεῖς. Διότι, νὰ μὴ εἶναι ἀλήθεια πὼς οἱ Φαρισαῖοι ξεκίνησαν σὰν κίνημα τῶν λαϊκῶν τάξεων γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ Ἰσραὴλ κ' ἔμπασαν τὰ πολιτικά προβλήματα μέσα στὴ Συναγωγή, ἀλλὰ τὸ ξεκίνημά τους στάθηκε λαθεμένο, διότι προϋποθέσεις γιὰ τὴν ἐβραϊκὴ παλιγγενεσία δὲν ἐτέθη ἢ ὀργανώσεις ἀγῶνος «ὕπερ βωμῶν καὶ ἐστιῶν», ἀλλὰ ὑπὲρ τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου, πού τὸν ἐπατοῦσαν τὸ ἱερατεῖο μὲ τὴν ἀριστοκρατία. Πρῶτα, ἔλεγαν, νὰ σηκωθῆ ψηλά ὁ Νόμος. Ἡ ἐλευθερία θὰ ἐρχόταν, ὕστερα. Κ' ἐμπλέξαν ἔτσι μὲ ζητήματα δογματικά καὶ τέτοιο πήρανε κατήφορο, πού ὑποσέχθηκαν σὲ κάποιον εὐνοῦχο, ὅτι ὅταν ἀναστηθοῦνε οἱ νεκροί, σύμφωνα μὲ τὸ Νόμο, θ' ἀναστηθῆ καὶ τὸ νεκρωμένο του μέλος... Στὸ τέλος, ἀπὸ ἀντίπαλοι τῶν Σαδδουκαίων τῆς οἰκονομικῆς ὀλιγαρχίας, ἐκατάντησαν οὐσιαστικοὶ συνεργάται των. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Χριστὸς τοὺς ἀποκαλεῖ ὑποκριτὰς καὶ διόλου δὲν τοὺς ξεχωρίζει ἀπὸ τοὺς κρατοῦντας. Καὶ ὁ λαός, ὁ βασανισμένος ἐβραϊκὸς λαός, δὲν ἐσυγκινήθηκε ἀπὸ τοὺς καλογηρικούς «ἀγῶνες» τῶν Φαρισαίων. Ὁ Καρκαβίτσα συναισθάνθηκε αὐτὸ του τὸ σφάλμα καὶ στὸ διήγημα «Θεῖον ὄραμα» βάζει αὐτὰ τὰ λόγια: «Ὁ Ἰσραὴλ στενάζει κάτω ἀπὸ τὸ ψέμμα τῶν Φαρισαίων καὶ τῶν Ρωμαίων τὸ ζυγόν».

Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, ἔσφαλαν οἱ ἐπικριταὶ τοῦ Καρκαβίτσα, ὑποστηρίζοντας ὅτι ἦταν ὅλως διόλου ἀβάσιμη ἢ γνώμη του γιὰ τὴν ἀπογοήτευσί, πού θὰ αἰσθάνθηκαν ἐκεῖνοι οἱ Ἰσραηλίτες, πού ἐπερίμεναν τὸν Ἰησοῦ σὰν ἐλευθερωτὴ τῆς πατρίδας τους, ἐπειδὴ, τάχα, δὲν ἔχουν καμμιὰ ἐλπίδα ν' ἀναστηθῆ τὸ βασίλειό τους. Τὸν Ἰησοῦ τὸν καλοῦν «βασίλειά τοῦ Ἰσραὴλ» καὶ ἡ ἐπιγραφή στὸ Σταυρὸ δὲν ἦταν παρὰ μιὰ προσπάθεια νὰ περιγελαστῆ αὐτὴ ἡ λαϊκὴ ἐλπίδα.

Ὁ λαὸς ἐστέναζε καὶ συχνὰ ξεσηκωνόταν, μὰ κάθε φορὰ ἐπνιγαν στὸ αἶμα τῆ δίψα του γιὰ ἐθνική ἐλευθερία. «Πίνει τὸ αἶμα τῶν Μακκαβαίων ἢ γῆ, χωρὶς ν' ἀποδώσῃ ἐλευθερία καὶ δικαιοσύνη», καθὼς γράφει, πάλι στὸ «Θεῖον ὄραμα», ὁ Καρκαβίτσα. Οἱ Ρωμαῖοι κατακτητὰ εἶχαν τὶς λεγεῶνες των. Εἶχαν καὶ τοὺς συνεργάτες των. Τὸ ἱερατεῖο στὰ χέρια τους. Ὁ Μέγας ἀρχιερεὺς, ὁ Καϊάφας, διωρισμένος ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους. Ἡ νομοθετικὴ καὶ δικαστικὴ ἐξουσία στὰ χέρια τῶν Σαδδουκαίων, πὲς τῶν Ρωμαίων, γιὰ τὴν ὀλιγαρχία τοῦ τόπου συνεργάζεται ὡραῖα μὲ τὰς ἀρχὰς κατοχῆς. Οἱ Φαρισαῖοι, μιὰ πρόσκαιρη, σβησμένη πιά, ἐλπίδα τοῦ λαοῦ. Μόνον ἓνας Μεσσίας, ἓνας θεόσταλτος ἡγέτης, θὰ ἔσωζε τὸ Ἰσραὴλ. Καὶ τὸν περίμεναν τὸν Μεσσία, σὰν ὄπλαρχηγό. Ὅταν, λοιπόν, ὁ Καρκαβίτσα λέει πὼς ὁ Χριστὸς ἐφάνηκε «ἄπατρις» (ξεχνώντας ὅσα ἔλεγε πάντα ὁ Ναζωραῖος στὸ κήρυγμά του, πὼς ἡ δικὴ του πατρίδα εἶναι στοὺς οὐρανοὺς, καθὼς καὶ ὄλων τῶν ἀνθρώπων, πού εἶναι στὴ γῆ ξένοι καὶ παρεπίδημοι) σκέπτεται σὰν ἓνας Ἰσραηλίτης τοῦ ἔτους 33, πού βλέπει τὸν Μεσσία νὰ καταδικάζῃ κάθε ἀντίσταση τῶν μαθητῶν του — «τὴν μάχαιραν εἰς τὴν θῆκην» — καὶ νὰ παραδίδεται σὺς στρατιῶτες, νὰ τὸν ὀδηγήσουν στὸ Γολγοθᾶ καὶ ν' ἀφήσουν τὸ λαὸ χωρὶς ἡγεσία, στὸ δικὸ του Γολγοθᾶ...

Νὰ γιὰ τὸ λαὸς πού εἶχε στῶσει βᾶγια νὰ μπῆ ὁ Ἰησοῦς στὰ Ἱεροσόλυμα, ὁ ἴδιος λαὸς φωνάζει «σταύρωσον!» κάτω ἀπὸ τὸ σπῆτι τοῦ Πιλάτου. Ἡ προσμονὴ τοῦ λαοῦ παισιώνει τὴν πρώτην εἰκόνα, ἢ ἀγανάκτησις ἀπὸ τὴ διάψευσι τῶν ἐλπίδων δικαιολογεῖ τὴ δεύτερη...

Ἡ σύγχρονη ἐβραϊκὴ τοποθέτησις τῶν γεγονότων ξε-

χωρίζει ὀλότελα τὰ δύο περιστατικά. Βᾶγια στῶνει ὁ λαός. «Σταύρωσον» φωνάζουν οἱ ἐγκάθετοι τῶν ἀρχιερέων καὶ ἀρχόντων, τῶν ρωμαιοπρόβλητων καὶ ρωμαιοδουλων. Οἱ Εὐαγγελιστὰί δίνουν ἐπιχειρήματα γιὰ μιὰ τέτοια ἀποκατάστασι τοῦ ἐβραϊκοῦ λαοῦ. «Οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι ἐπεισαν τοὺς ὄχλους», λέει ὁ Ματθαῖος. «Οἱ δὲ ἀρχιερεῖς ἀνέσεισαν τὸν ὄχλον», λέει ὁ Μάρκος³. Ἦσαν, λοιπόν, βαλτοὶ ἀπὸ τοὺς συνεργάτες τῶν Ρωμαίων ἐκεῖνοι πού φώναζαν κάτω ἀπὸ τὸ Πραιτώριο.

Μὰ ὁ Ἰούδας; Ὁ μαθητὴς, πού πρόδωσε τὸν Διδάσκαλο; Κι αὐτός, ἓνας ἀπογοητευμένος. Τὸ στίγμα πού βάζει ὁ Καρκαβίτσα στὸ μέτωπο τοῦ Χριστοῦ ὡς «προδότῃ τῶν ἐθνικῶν πόθων τοῦ Ἰσραὴλ» πρῶτοι τὸ εἶχαν βάλει οἱ ἀπογοητευμένοι. Ἐκεῖνοι, πού εἶχαν ἀναγαλλιάσει ἀκούγοντας στὴν ἀρχὴ τὸν Ἰησοῦ νὰ κηρύττῃ «οὐκ ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην, ἀλλὰ μάχαιραν» καὶ βυθίστηκαν ἔπειτα στὴν ὀρφάνεια, ὅταν ἄκουσαν, πὼς ἔπρεπε νὰ ἐξακολουθήσουν νὰ πληρώνουν τὸ φόρο τῆς ὑποτελείας στὸν Καίσαρα. Αὐτὴ ἡ ἀπογοήτευσί, πού μεταστρέφεται σὲ μῖσος θεωρεῖται καὶ τοῦ Ἰούδα τὸ μυστικό, καθὼς τὸν ἔχει ἀριστουργηματικὰ ψυχογραφήσει στὸ ὁμώνυμο θεατρικὸ του ἔργο ὁ Σπύρος Μελάς.

Ὁ Ἰούδας εἶχε ὄνειρευτῆ τὸν Μεσσία: «Φοβερό μέσα στὴν ἀρματωσιά του, καβάλλα στὸ ἄλογό του, νὰ ἀνοίγει μὲ τὴ βαρειά του σπάθα τὸ ματωμένο δρόμο γιὰ τὸ λυτρωμὸ ἀπὸ τὴν ἀτιμη σκλαβιά τῆς Ρώμης». Ἡ ἐξέγερσις ἦταν ὁ σκοπὸς του. Ὁ πόλεμος. Καὶ ὅταν ἄκουσε τὸ κήρυγμα τοῦ Χριστοῦ, πού τὸ φαντάστηκε σὰν ἐγερτήριο γιὰ ἓνα τέτοιο πόλεμο, τὸν ἀκολούθησε... Θὰ ἦταν ἓνας ἀνελέητος πόλεμος, πού θὰ χώριζε ἀκόμη καὶ τὶς οἰκογένειες, τὸ παιδί ἀπὸ τὸν πατέρα καὶ τὸν ἀδελφὸ ἀπὸ τὸν ἀδελφόν, γιὰ τὴν ἀνάκτησι τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας. Γι' αὐτὸ ρίχνεται στὴν ψυχὴ τοῦ Ἰούδα ὁ σπῆτος τῆς προδοσίας, ὅταν ἀκούῃ τοὺς μακαρισμοὺς τοῦ Ἰησοῦ πάνω στὸ Ὄρος τῶν Ἐλαιῶν. Σ' αὐτοὺς, λέει ὁ Μελάς, ἀντιτάσσει ὁ Ἰούδας στοὺς δικούς του: «Μακάριοι ὅσοι παίρνουν τὴ δικαιοσύνη μὲ τὸ σπαθὶ τους, γιὰτ' εἶναι γι' αὐτοὺς ἡ βασιλεία τῆς γῆς... Μακάριοι αὐτοὶ πού πολεμοῦν ἀδιάκοπα, γιὰτὶ αὐτοὶ δοξάζουνε τοὺς ἀνθρώπους καὶ δοξάζονται ἀπ' αὐτούς...»

Πόσο μοιάζουνε αὐτὰ τὰ λόγια μὲ τὸ στεφάνωμα στὸ ἄρθρο τοῦ Ἀνδρέα Καρκαβίτσα: «Μόνον οἱ ὑπὲρ βωμῶν καὶ ἐστιῶν ἀγωνιζόμενοι στεφανοῦνται...»

Φωτίζεται ἔπειτ' ἀπὸ ὅλα αὐτὰ ἡ ἀληθινὴ πρόθεσις τοῦ Καρκαβίτσα. Δὲν ἤθελε, στὸ βάθος, παρὰ νὰ προκαλέσῃ στὸν ἐλληνικὸ λαὸ ἓνα ἐθνικὸ ζῦπνημα, σ' ἐποχὴ πού ἓνα μεγάλο μέρος τοῦ ἔθνους ἦταν ὑπόδουλο. Νὰ ταραξῆ τὴ θρησκευτικὴ συνείδησι, ὄχι, δὲν τὸ θέλησε ποτέ. Τὴν ἐθνική, ναί. Τὴν ἐθνικὴ νάρκη. Κι ἂν ἔφτασε νὰ κατηγορήσῃ τὸν Χριστό, ὑψώνοντας τὸν Ρῆγα σὰν ἱερὸ γιὰ τὴν Ἑλλάδα πρόσωπο καὶ σύμβολο, δὲν τὸ ἔπραξε ποτέ ἀπὸ ἀσέβεια, μ' ἀπὸ τὸ φόβο μήπως μιὰ ὑπερτροφικὴ καὶ ἄκαιρη ἀνάπτυξις τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος, ἐνὸς στενὰ ἐκκλησιαστικοῦ αἰσθήματος μᾶλλον, ἔσβηνε τὸ αἶσθημα τὸ ἐθνικόν, μὲ τὴν προσήλωσι τῶν Ἑλλήνων χριστιανῶν περισσότερο στὴν ἄλλη πατρίδα, τὴν οὐράνια, παρὰ στὴ γῆ, τὴν ποτισμένη μὲ τῆς σκλαβιάς τὸν ἰδρώτα καὶ τὸ αἶμα.

Ὁ Ζαχαρίας Παπαντωνίου, συγκρίνοντας τὸν Καρκαβίτσα μὲ τὸν Παπαδιαμάντη, ἔγραψε: «Ἐκθύριζε ὁ Παπαδιαμάντης τὴν παραίτησιν ἀπὸ τοῦ κόσμου, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν ἐπίσης μεγάλον σύγχρονόν του, τὸν Καρκαβίτσα, διδάσκαλον ἐκεῖνον τῆς ἐλληνικῆς ἐνεργείας, σαλπικτὴν τῆς τόλμης, τοῦ ἠρωϊσμοῦ».

3. Ματθ. κζ' 20, Μάρκ. ιε' 11.

Στὸ ἔργο τοῦ Παπαδιαμάντη μοσχοβολαίει τὸ λιβάνι τοῦ Καρκαβίτσα, μυρίζει μπαρούτι.

Τὸ ἔργο τοῦ Καρκαβίτσα μιλάει καθαρά. Δὲ σήκωσε στὰ χέρια του ἑξαπτέρυγα, σεβόταν ὅμως τὴ θρησκεία. Τὴν ἠθελε ὡς μέσον. Σκοπὸς ἡ Πατρίδα. Ἦθελε τὸν Σταυρό, μὰ στὸ κοντάρι τῆς γαλανόλευκης ἔνα στολιδάκι.

Καὶ καθὼς ὁ Παπα-Μαλένκος, ὁ ἀντάρτης στὰ Λευκὰ Ὅρη κατὰ τῆς τουρκικῆς κυριαρχίας στὴν Κρήτη, ποὺ τὸν ἀπαθανάτισε ὁ Κονδυλάκης νὰ κηρύττει τὸν πόλεμο — «δὲν εἶν' καλύτερο αὐτὸ ποὺ κάνω, παρά νὰ λειτουργῶ;» — ἔτσι καὶ τοῦ Καρκαβίτσα, στὸν «Κρυφὸ καημό», ὁ Παπα-Δημήτρης ἀποφαίνεται, πὼς «ὄσους περισσότερους (Τούρκους) σκοτώνεις, τόσα κρίματα συχωριῶνται».

Ἔτσι, ὡς εἶναι συχωρεμένο καὶ τοῦ Καρκαβίτσα τὸ τυχὸν κρίμα. Ἄν ἀμάρτησε, ἀπὸ τὴ μεγάλη λατρεία στὴν Πατρίδα τὴν ἑλληνικὴ ἀμάρτησε..

Ι Σ Κ Ι Ο Ι

ΛΕΥΤΕΡΗ ΡΑΥΤΟΠΟΥΛΟΥ

Κάθε μέρα ποὺ φεύγει πιὸ κοντά μου
σέ φέρνει κι' ἄς μοῦ σβεί τις λεπτομέρειες
τοῦ σχήματός σου καὶ τις ἀποχρώσεις
τῆς φωνῆς σου

γιατί μὲ χρώματα καινούργια
καὶ μὲ καινούργιους τόνους πλημμυρίζει
τὸ φωτεινὸ περίγραμμά σου ποὺ ξεφτίζει
ἀνελέητος ὁ χρόνος

Τὸ περίγραμμά σου
ὄλο κι' ὄνειρου γίνεται γραμμὴ
κι' ἡ φαντασία
πιὸ λεύτερη μπορεῖ νὰ τὸ δαμάζει
σάμπως κῆπος
ποὺ σβηθοῦνται τ' ἄνθια του καὶ πιά μπορεῖς μονάχος
μὲ χρώματα καὶ μουσικὲς νέες νὰ γεμίσεις

Τώρα πιά ξέρω πὼς μπορεῖ καὶ νάταν ἔτσι
καθὼς ἡ μνήμη ἀνιστορεῖ
μπορεῖ ὅμως κιόλας

πιότερο δίκιο νᾶχει ἡ φαντασία ποὺ κάθε μέρα
μὲς στὰ χαλάσματα τῆς μνήμης τρυφερῆς
ἀπλώνει ρίζες κι' ἀπὸ κεῖνα θρέφει
καινούργια παρουσία κάτω ἀπὸ τὸν ἥλιο
φωτεινὴ
πλήρωση ἢ μυστικὴ προετοιμασία καινούργιας

Ἄκόμα καὶ τοῦ ὀνόματός σου οἱ φθόγγοι
κουράστηκαν νὰ πάλλονται καὶ νὰ γεμίζουν
τὴ σιωπὴ μὲ τὴ γνώριμή τους λέξη
τώρα ἡ σιωπὴ κλωνάρια πιά ἔχει ἀπλώσει
ἀπάνω ἀπ' τ' ὄνομά σου

ποὺ σέ βύθος ὕπνου
ἔχει δοθεῖ καὶ πάνω του βαθὺς ἴσκιος
κι' ἐγὼ φοβοῦμαι
στὸ ξύπνημα καὶ στὴ φωνὴ νὰ τ' ἀνεβάσω
μήπως προσφέροντάς το τὸ πονέσω.

ΠΗΛΙΟΡΕΙΤΙΣΣΕΣ ΠΟΙΗΤΡΙΕΣ

Α Γ Α Π Η

ΜΑΡΙΑΣ Ε. ΚΑΒΟΥΚΗ

Ποιὰ μοῖρα
ὀδήγησε τὰ βήματά σου
στὸ στενωρόμι τῆς ἄχαρης ζωῆς μου
καὶ ὅλα μὲ μιᾶς ἀστράψαν ἀπὸ φῶς;
Μαλλιά καὶ βλέμμα κι ἀγκαλιὰ
φωτολουστῆκαν.

*

Κι ἦταν ὁ ἐρχομὸς σου
— ὅσο κι ἂν ἄργησες —
ἀστροπελέκι
βαρὺ,
ποῦκαψε τὴν ὡς τώρα ὑπαρξή μου,
καὶ μὲς στὴν τέφρα,
τὴ νοτισμένη μὲ τὸ δάκρυ
τῆς προσμονῆς μου,
ἀπὸ τὸ φύτρο μιᾶς ἀργόβλαστης ἐλπίδας,
πασχαλινὴ ἀναστήθηκα
γιὰ νὰ σοῦ μοιάσω,
καλέ μου.

*

Κι εἶν' ἡ ἀγάπη μας
σμίξιμο
σφιχτὸ κι ἀνέγγιχτο·
λιμάνι
ἀπάνεμο κι ἀνταριασμένο.

*

Σὰ βροχοστάλα ζωοπάροχη
ἔπεσες πάνω μου
κι ἀνθοβόλησα γιὰ σένα,
δειλά μυραίνοντάς σε.

*

Καὶ κάτω ἀπὸ τὸ βλέμμα σου,
τὸ γέλιο σου,
τὸ ρεμβασμὸ σου,
νιώθω νὰ μεγαλώνω,
ἀντίμαχη στὶς χιμαιρες,
καὶ ν' ἀνεβαίνω
πάνω ἀπ' τὰ ταπεινά,
καὶ νὰ διαβαίνω
ἀπ' τ' ἄρρωστα πιὸ πέρα,
στὴν Ἀνθρωπιά κατάκορφα,
καταμεσίς στὸ Χρέος.

*

Γιατί μὲ τίλιξε σφιχτά,
γιατί μὲ πότισε βαθιά,
γιατί ἀπίθωσε τὸν κόσμον ὅλο
στὴν παλάμη μου
ἢ Ἀγάπη σου.

